

ANNEMARIE SCHIMMEL VE İSLÂMİYET

Abdullah TAKIM

Annemarie Schimmel dünyanın tanınmış bayan Alman şarkiyatçılarından. Dünya ilim platformunda İslâm tasavvufu uzmanı olarak tanınmıştır. Ayrıca çeşitli ülkelerden dünya barışına katkıda bulunduğu için bir çok ödüller almıştır. 12 dil bilmektedir. Annemarie Schimmel'in İslâmiyetle ilgisi küçük yaşta başlamıştır. Biz bu yazıda Annemarie Schimmel'in kısaca öz geçmişine göz attıktan sonra, İslâmiyete ve tasavvufa bakış açısını incelemeğe çalışacağız. Öz geçmişine gelince:

Annemarie Schimmel 12. 5. 1922'de Almanya'nın Erfurt şehrinde doğmuştur. Babası postanede çalışmış, annesi ise ev hanımı olarak hizmet etmiştir. İslâmiyetle ve doğuyla ilişkisi yedi yaşında Arapça hikayeler okumakla başlamıştır. Bu yaşta Annemarie Schimmel İslâmiyetin ve İslâm kültürünün bir ihtisas işi olduğu kanaatine varıyor. Bunun için 15 yaşında Arapça öğrenmeğe başlıyor ve Arapça diline gerçekten âşık oluyor. Bu sevginin neticesi olarak Kur'ân-ı Kerîm'den bir cüz bile ezberliyor. Arapçanın yanında Türkçe ve Farsça öğreniyor. İkinci Dünya Savaşı sürmekte iken Doktorasını 19 yaşında şarkiyatçı olarak elde ediyor.¹

Profesör olduktan sonra Annemarie Schimmel seçkin bir araştırmacı olmasına rağmen Almaya'da bir kürsüye sahip olamıyor, onun için Türkiye Ankara İlahiyat Fakültesinde karşılaştırmalı Dinler Tarihi kürsüsüne getiriliyor. 1954-1959 kadar bu Fakültede

ders veriyor. Annemarie Schimmel derslerini Türkçe veriyor ve Türkçe olarak "Dinler Tarihine Giriş" adlı kitabı yazıyor. 1961'de Almanya'da yine bir kürsüye sahip olamadığı için Amerika'da Harvard Üniversitesi'ne gidiyor. 25 sene burada ders veriyor ve mütevâzi bir hayat yaşıyor. 1961'den 1972'ye kadar Albert Theile ile "Fikrun Wa Fann" adlı Arapça bir dergi çıkarıyor.²

Annemarie Schimmel ömrü boyunca eserlerinde tasavvufu ve aşk-ı İlâhîyi işlemiştir. Tasavvufa ve Mevlâna'ya olan aşkıdan bir çok eser yazmıştır.³ Çok velûd bir yazar olan Annemarie Schimmel günde 30 daktilo sayfası yazıyor.⁴ Bunun sebebini şöyle açıklıyor: "Sevmediğim bir konu üzerinde çalışamıyorum".⁵ Bundan şu anlaşılıyor: Annemarie Schimmel âdeta işlediği konu'da tasavvufî mânâda fânî oluyor. Mevlâna'ya karşı sevgisini ise şöyle dile getiriyor:

"İnsanın hayatında unutulmaz, bütün hayatını değiştiren anlar vardır. O anlarda, insan ulûhiyetin yakınlığını duyar, semavî bir vecd içinde titreyerek garkolur. Böyle bir ânı ben Almanya'da çok genç bir talebe iken pro-

2 Bkz. Alma Giese and J. Christoph Bürgel: *God is Beautiful and He loves Beauty*, Berlin: Peter Lang, s. 7-11.

3 Bkz. Schimmel, Anemarie: *Mystische Dimensionen des Islam*. München: Diederichs, 1992, S. 655-59. Bu eser Ender Gürol tarafından 1982 senesinde "Tasavvufun boyutları" adı ile Türkçeye tercüme edilmiştir.

4 Bkz. Alma Giese and J. Christoph Bürgel: *God is Beautiful and He loves Beauty*, Berlin: Peter Lang, s. 12.

5 Alma Giese, a.g.e, S. 8.

1 Bkz. Fikrun wa Fann (44), S. 74.

fesörümün ağzından ilk defa Mesnevî'nin ilk satırlarını dinlediğim zaman yaşamıştım. Bu andan itibaren, çoktan takdir ettiğim Mevlâna'nın eserinden hiç ayrılmadım; harbin en fecî yangın ve ateş fırtınalarında şiirleri bana İlâhî aşkın alevlerinden bahsettiler; harpten sonra çektiğimiz tahammülfersâ ızdıraplarda yine Mevlâna'nın sözleri, insanın yalnız ızdırap vasıtasıyla olgunlaşacağını, cevherin yalnız elîm bir traştan sonra parlacağını öğretiler; saadet saatlerinde, bütün tabiatın, aşk rüzgârının estiği zaman kozmik bir âhenkte ezeli ve ebedî İlâhî varlık çevrinde dönerek semâ'da bulunduğunu anlatan şirin beyitleri zevkle okudum.”⁶

Hız. Muhammed'i (s.a.v) çok sevdiğini ifâde ediyor.⁷ Işığın (aşkın) doğudan geldiğine inanıyor (ex oriente lux). İnsan bir işi veya bir insanı sevdiği derece anlar. Annemarie Schimmel İslâmiyeti ve İslâm tasavvufunu çok sevdiği için çok iyi anlamış ve bu anlayışını sevgi dolu ifâdelerle dile getirmiştir. Hristiyanlar tarih boyunca İslâmiyete sevgi beslemedikleri için İslâm'ı ve müslümanları anlayamamışlar. Bu noktada Annemarie Schimmel kendi kültürünü öz eleştiren geçirir ve şöyle der:

“Asırlarca Hristiyanlar, İslâm dünyasına karşı en anlayışsız vehimler beslemiştir; zamanımıza kadar -bir buçuk asırdan beri şarkiyatçı ve tarafsız din bilginlerinin yaptıkları araştırmalara rağmen- bu bâtıl

hükümlerin çoğu Hristiyan zihniyetinde yaşamağa devam eder.”⁸

Annemarie Schimmel bütün şarkiyatçıları bir kefeye koymaya karşı ancak şarkiyatçıların tarihte müstemleke devletleri tarafından istismâr edildiğini de söylüyor.⁹

Annemarie Schimmel geleceğimizden buna rağmen yine ümit vardır, çünkü Alman şâiri Goethe'nin Dîvân'ında -Kur'ân'dan esinlenerek-¹⁰ dediği gibi “Doğu ve batı Allah'ındır”.

*Gottes ist der Orient,
Gottes ist der Okcident,
Nord und südliches Gelände
liegt im Frieden seiner Hände.
Er der einzige Gerechte,
will für jedermann das Rechte.
Sei von seinen hundert Namen
dieser hochgelobet. Amen.”¹¹*

*Doğu da Allah'ındır,
Batı da Allah'ındır,
Kuzey ve Güney
Allah'ın barış dolu kudret elinde
durmaktadır.
O tek Âdil,
herkese uygun olanı istemektedir.
Yüz isminden birisi olan
Bu Âdil çokça övülsün Âmin.*

Böylece Hristiyan âlemi ile müslüman âlemi arasında diyalogun

6 Schimmel, Anemarie: *Garbın Mevlâna Görüşü*, Ankara İlahiyat Fakültesi Dergisi 1954, (Cilt 3, sayı III-IV), S. 27

7 Alma Giese, a.g.e, s. 14:

8 Schimmel, Anemarie: XIII. Asırda İslâm Dîni ile Hristiyanlık Arasındaki Münasebetler, Ankara İlahiyat Fakültesi Dergisi 1953, (Cilt 2, Sayı IV), s. 71.

9 Bkz. *Fikrun wa Fann* (44), s. 78.

10 Bkz. *Rahmân*, 17.

11 Schimmel, Anemarie: *Im Geiste Eines Liebevollen Verstehens*, Frankfurter Allgemeine Zeitung 16.10.1995 (Nr. 240), s. 10.

sürdürülmesini isteyen ve bu gelişmeye katkıda bulunan Annemarie Schimmel şarkiyatçılar arasında örnek bir insandır. Kur'ân-ı Kerîm'de, Allah'ın birliğine inanan ve yalnız O'na tapan insanların, birbirlerine destek olmalarını, tek Allah'a îman ve ibâdetle birleşmelerini istemek-tedir: *"De ki: 'Ey kitap ehli, bizim ve sizin aranızda ortak olan söze gelin: Yalnız Allah'a tapalım, O'na hiçbir şeyi ortak koşmayalım; birbirimizi Allah'tan başka tanrılar edinmeyelim."* (Âl-i İmrân: 64)

Bu zamanda şarkiyatçılardan belki onun kadar İslâm tasavvufunu iyi anlayan ve anlatan bir kişi yoktur. "Aşk olmadan meşk olmaz" düsturunu çok iyi bilen ve uygulayan Annemarie Schimmel, âdetâ işlediği konuda fânî olup aşk denizine dalar ve inciler toplayarak insanların istifâdesine sunar ve böylece insanların barış içinde yaşamalarını ister. Çünkü İslâm'ın barış ve teslimiyet anlamına geldiğini çok iyi bilir. Alman şâiri Goethe bunu çok güzel ifade eder:

"Wenn Islam Gott ergeben heißt

*Im Islam leben und sterben wir alle."*¹²

"Eğer İslâm teslim olmak anlamına geliyorsa Allah'a

Hepimiz yaşayıp ölmekteyiz İslâm'da."

İnsanlar arasında barışı ve anlayışı geliştirmek ve yaşatmak isteyen Annemarie Schimmel, bunun ancak

mânevî değerlere önem vererek ve bilhassa gerçek tasavvufun uygulanmasıyla gerçekleştirileceğine inanır. Bu hedeflere ulaşmak için Mevlânâ, Annemarie Schimmel'e eserleriyle ve yaşayışıyla bir örnektir. Çünkü sadece "dünya şiiri dünya barışını sağlayabilir... Şiir insanlığın anadili"¹³ olduğu için insanlar bu vasıta ile birbirleriyle çok iyi anlaşabilirler. Mevlâna şiirsel ifâdenin en doruğuna ulaşmış ve insanları aşk-ı İlâhî'de birleştirmiştir. Çünkü aşk insanları olgunlaştıran ve geliştiren ve bütün evrende hâkim olan temel prensiptir. İslâm tasavvufu'nun konusu da aşktır. Tasavvufu Annemarie Schimmel şöyle tanımlar: "Tasavvuf mutlak olana karşı sevgidir."¹⁴ Bir başka tanımlaması da şöyledir: "Tasavvuf bütün dinlerden akıp giden büyük bir nehirdir."¹⁵ Bütün eserlerinde İslâm tasavvufuna çok önem veren yazarımız, İslâm tasavvufunun Kur'ân'dan ve Peygamberimizin sahîh sünnetinden kaynaklandığını söylemektedir. İlk mutasavvıfların Kur'ânlaşmış bir hâfizaya sahip olduklarını iddia eder ("coranization de la memoire").¹⁶ Bu görüş İslâm tasavvufunu araştıran müslüman bilginlerinin de görüşüdür.¹⁷ Gerçek tasavvufî yaşayışı keлимeler ile ifade etmek mümkün ol-

13 Schimmel, Anemarie, *Im Geiste eines liebevollen Verstehens*, Frapfurter Allgemeine Zeitung 16.10.1995 (Nr. 240), s. 10.

14 Schimmel, Anemarie: *Mystische Dimensionen des Islam*, München: Diederichs, 1992, s. 17.

15 Aynı eser, s. 16.

16 Bkz. aynı eser, S. 47: Schimmel, Anemarie, *Sufismus. In: Grundriß der Arabischen Philologie*, Bd. 2 Wiesbaden: Reichert, 1987, s. 338.

17 Bkz. Ateş, Süleyman, *İslâm Tasavvufu*, İstanbul: Yeni Ufuklar, 1992, s. 74.

12 Haarman, Maria (Hrsg): *Der Islam* (Ein Lesebuch). München: Beck, 1992, s. 36.

madığı görüşündedir.¹⁸ Tasavvufi hal-leri ve yaşayışı bir buz dağına benze-tirsek, kelimeler sadece buzdağının ucunu temsil eder, çünkü gerçek tasav-vuf sözün bittiği yerde başlar. Tasav-vûf *kâl* değil, *hâldir*, yani söz değil, yaşamaktır.¹⁹ Annemarie Schimmel tasavvufi aşkı hisseden ve yaşayan nâdir şarkiyatçılardandır. Tasavvufi şiirleri başka dillere tercüme ederken şiirde yatan mânâyı aynen o dile ak-tarmaktadır. Bu Annemarie Schim-mel'in işlediği konuyu çok sevdiğini ve önyargı ile değil, aklın ve ilmin ışığında araştırdığını gösterir.

İslâm tasavvufunu batıya tanı-tmasının sebebi, batının ilim ve teknolojiye en son hadde vardığını, fakat rûhaniyetten ve aşktan mahrum olduğunu iddia eder. İnsanın ilim ve teknolojiye muhtaç olduğunu, fakat bu gelişmenin mânevî değerlerin he-sabına olmaması gerektiğini savunur. Bu gelişme gitgide İslâm âleminde de görüldüğünü söylüyor. Bunun için in-sanların mânevî değerlere önem ver-meleri gerekmektedir. Müslümanlar geçmişlerine sahip çıkmalı ve böylece bu mânevî buhrandan kurtul-malıdır, çünkü müslümanların geleceği, geçmişinde yatmaktadır.²⁰

Mevlânâ, Annemarie Schimmel için bir örnek insandır. Mevlânâ'nın yaşadığı zamanda mânevî değerlerin erozyona uğradığını, harplerin ve kardeş kavgalarının hâkim olduğunu, fakat bu şartlara rağmen Mevlânâ'nın

hoşgörülü olduğunu ve ma'nevî değer-lere son derece sahip çıktığını ve hiç bir zaman umutsuzluğa düşmediğini söylüyor.²¹

Bundan dolayı "her millet, her in-san Mevlânâ'nın eserlerinde kendi vaziyetine, kendi dînî ve kültürel seviyesine göre kalbine dokunan söz-leri bulacaktır."²²

Bunun için batılı insan biraz olsun Mevlânâ'ya kulak vermesi lâzımdır: "Medeniyet, cansız ilim ve fenne tapan garblı insan, Mevlânâ'nın çaldığı "ney" in sesine kulak vermeli. Bu sesi bir defa duyanlar, benliği öldüren ve insanı daha hakîki bir hayâta getiren semâ'nın derin mânâsını anlamağa başlamışlardır."²³

21 Bkz. Fikrun wa Fann (44), s. 75.

22 Schimmel, Anemarie: *Garbın Mevlâna Görüşü*, Ankara İlahiyat Fakültesi Dergisi 1954, (Cilt 3, Sayı III-IV), s. 29.

23 Schimmel, Anemarie: *Garbın Mevlâna Görüşü*, Ankara İlahiyat Fakültesi Dergisi 1954, (Cilt 3, Sayı III-IV), s. 29.

18 Bkz. Schimmel, Anemarie: *Mystische Dimensionen des Islam*, München: Diederichs, 1992, s. 7.

19 Bkz. Ateş, Süleyman: *İslâm Tasavvufu*, İstanbul: Yeni Ufuklar, 1992, s. 587.

20 Bkz. Fikrun wa Fann (44), s. 75.